

ΒΙΒΛΙΟΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Κριτική της ανάπτυξης και οικογεωγραφία
«Το παιχνίδι της ανάπτυξης», Μιχάλης Μοδινός,
εκδ. Τροχαλία, Αθήνα 1993

Η ΧΑΡΑ ΤΟΥ παιχνιδιού γοητεύει τον homo-faber τον σημερινό απόγονο του Οδυσσέα Λαέρτη, του πολυμήχανου εξερευνητή—σύμβολο του αρχαιο-ελληνικού πολιτισμού. Ο homo-faber του αιώνα μας μορφή που με μοναδικό τρόπο σκιαγράφησε ο Max Fris στο ομώνυμο έργο του, είναι ένας παιγνιώδης ερευνητής, το πρόπλασμα του δυτικού ανθρώπου, νους κατακτητικός και διασταλτικός, ο πιονέρος που επεκτείνει το έδαφος, αυξάνει τους φυσικούς πόρους, αποκορενώνει τα άγρη του επιζητούντος περαιτέρω πρόοδο —πάση θυσία— βιομηχανικού πολιτισμού. Χαράσσει δρόμους μέσα σε τροπικά δάση, αναρριχεί την τηλεόραση και το PVC σε αναφομοιώτα ύψη, στήνει γεφύρια για να ενώσει πολιτισμούς. Κι όλα αυτά έχοντας αλλόνητη πίστη στην ιστορία του, την ιστορία της Φώτισης, σε έναν εξελεγμένο και επαίοντα νεο-χριστιανισμό που σώζει από την άγνοια, το μαρασμό, τη χαμέρπεια.

Η κινητήριος δύναμή του είναι αυτή ακριβώς η σωτηριολογική του διάθεση. Διακτι-

σμένη με μια δόση τυχοδιωκτισμού, κινδύνου, κινισμού και περιπέτειας, η πίστη του σύγχρονου homo-faber επικεντρώνεται στη δύναμη που φέρει ο διαρκέστερος μεγα-μύθος του 20ού αιώνα: στην Ανάπτυξη.

Το πλαίσιο κατασκευάζεται από λίγο-πολύ οικεία υλικά. Ολίγον κοσμοπολιτισμό, μέτρια επιδίωξη αυτο-επιβεβαίωσης, αρκετή υπερψία, ισχυρή προσκόλληση στην τεχνολογία. Εντός του, ανάμεσα στα μπαρ της Νέας Υόρκης, το κτίριο του ΟΗΕ, τον αεροδιάδρομο της Σιγκαπούρης —τον πιο οικείο ίσως αεροδιάδρομο—, στα ντυμένα πορφυρή παχύπελη μοκέτα χωλ ξενοδοχείων των τριτοκοσμικών πρωτευουσών, ποτά, γυναίκες, χαριτωμένα φυλλάδια, αναφέεται ο νέος τύπος ανθρώπου: όχι βέβαια εκείνος που επαγγέλθηκε ο Λένιν και η σοβιετική επανάσταση του 1917, αλλά ένα νέο οικουμενικό είδος που αρέσκεται να αυτοαποκαλείται διεθνής άνθρωπος.

Πρόκειται για τον μεταπολεμικό αναπτυξιολόγο, τον σύγχρονο κονκισταδόρ, που δεν πασχίζει πλέον να υποτάξει, απλώς, το χρυ-

σάφι, το σιδηρομαργγάνιο, να οργανώσει αποδοτικές φυτείες. Αποστολή του είναι να ισοπεδώσει βουνά, να γυρίσει πίσω ποτάμια, να αποφυλώσει τροπικά δάση, να σπείρει αεροδρόμια στον Ειρηνικό, να ανεβάσει δρόμους μέχρι την πόρτα των μοναστηριών των Ιμαλαίων.

Για τον σύγχρονο αυτόν κονκισταδόρ η εργασία είναι ένα παιχνίδι. Η βούλησή του είναι πανίσχυρη. Αν εισηγηθεί, μπορεί το τάδε χωριό να μείνει χωρίς ύδρευση, μπορεί η δεινά φτωχή κοιλάδα να γίνει συγκοινωνιακός κόμβος. Αναλόγως τη διάθεση, το κλίμα, τα μυστήρια ηλεκτρομαγνητικά κύματα που θα του αλλάξουν τα κέφια, θα τον κάνουν τότε οξύθυμο και αντικοινωνικό, τότε εύθυμο και διαλλακτικό.

Η ανάπτυξη, αυτό που κομίζει ο νέος διεθνής άνθρωπος, ακατανόητη συνήθως στους τοπικούς πληθυσμούς, είναι το παιχνίδι. Ένα παιχνίδι σαγηνευτικό, κυριαρχικό, που τον καθιστά ένα μικρό θεό, ικανό να μετακινεί βουνά, ένα παιχνίδι αδιέξοδο, καταστροφικό, που τον οδηγεί απευθείας στο ασφαλές καθαρτήριο της Δύσης για να απαλλαγεί από τις ενοχές για το λιμό, τη διάβρωση ολόκληρων υποηπείρων, την εξαθλίωση, τις αρρώστιες, τη φτώχεια και την παρανομία που έσπειρε στο όνομα της προόδου.

Το παιχνίδι της ανάπτυξης, παιχνίδι που παίζεται από τη Λεμεσό και τον Πενταδάχτυλο μέχρι τη Λαχώρα και την Κατμαντού, από τις πάμπας του Ρίο Ντε Λα Πλάτα και τους πολύμορφους Γκουαράνι της Παραγουάης μέχρι το Αμπιτζάν του κακάο και τον πράσινο χρυσό του Καμερούν —αν και έχουν παρέλθει οι χρυσοφόρες εποχές των μεγαλεπήβολων αναπτυξιακών πλάνων των διεθνών

οργανισμών— εξακολουθεί να σοβεί, εξακολουθεί να παίζεται με τους ίδιους λίγο πολύ όρους. Αυτό το παιχνίδι της ανάπτυξης, όπως εκτυλίσσεται στις 174 σελίδες του ομώνυμου βιβλίου του Μιχάλη Μοδινού, συμποσεί τα αδιέξοδα του δυτικοευρωπαϊκού βιομηχανικού πολιτισμού. Και ιδιαίτερα της μονοσήμαντης εμμονής του πολιτισμού αυτού στα περίφημα στάδια της εξέλιξης της ιστορίας.

Πρόκειται για ένα άλλο, ίσως, παιχνίδι, εκείνο της αέσκας προόδου, η υλική διάσταση της οποίας μορφοποιείται στην έννοια και την διάρκεια της ανάπτυξης. Παιχνίδι πάντως, που δεν έχει συνέπειες μόνον στον Τρίτο Κόσμο. Η αποδομητική ισχύς της ανάπτυξης που ικατέστρεψε την κοινωνία και τη φύση στην οποία αυτή η κοινωνία στηριζόταν και με την οποία συμβίωνε είναι φανερή και στις πλέον προηγμένες κοινωνίες. Όντως η φύση υποχώρησε δραματικά και οι εργασιακές σχέσεις κατέληξαν στην αδιέξοδη κοινωνία των δύο τρίτων. Όντως, οι κοινωνικές σχέσεις κλονίστηκαν, οι ποικίλες μορφές αλληλεγγύης υποχώρησαν, ο πόλεμος επικρέμεται ως διαρκής απειλή. [Ας μην ξεχνάμε τον ψυχρό πόλεμο και βέβαια τις νεο-εθνικιστικές περιφερειακές εντάσεις και συγκρούσεις]. Η Ευρώπη και η Βόρειος Αμερική τελούν υπό διαρκή κρίση. Μια πολύμορφη κρίση (διαφορετική βέβαια της αντίστοιχης του Τρίτου Κόσμου) την οποία οικονομολόγοι, αναπτυξιολόγοι, πολιτικοί επιστήμονες, κοινωνιολόγοι, προτείνουν να αντιμετωπιστεί με περαιτέρω ανάπτυξη.

Εδώ ακριβώς ήρθε η οικολογική προβληματική να επανεικαιοποιήσει τη σχέση μεταξύ της φύσης και της κοινωνίας, μεταθέτοντας τις νοητές γραμμές του προβληματι-

σμού. Η κριτική της ανάπτυξης απέκτησε έτσι δραματική επικαιρότητα. Είναι ορατές πλέον οι μη-αντιστρεπτές επιπτώσεις της στα οικοσυστήματα ή, αλλιώς, οι τεράστιες εξωτερικές της επιβαρύνσεις», επισημαίνει ο συγγραφέας στην εισαγωγή του «Παιχνιδιού της Ανάπτυξης». Αυτή η κατανόηση των μη αντιστρεπτών επιπτώσεων της ανάπτυξης, αποτελεί τον κύριο στόχο του πονήματος του Μιχάλη Μοδινού. Υπό το πρίσμα της κριτικής της ανάπτυξης, ενός νέου διεθνούς διεπιστημονικού κλάδου, ο οποίος αξιοποιώντας τα πορίσματα της γεωγραφίας, της κοινωνικής ανθρωπολογίας, της εθνολογίας, της κοινωνιολογίας, της οικονομικής και της ιστορίας, έχει αποδώσει ήδη νέες συνθέσεις. Συνθέσεις οι οποίες μορφοποιούν ένα νέο μοντέλο πολυπρισματικής ανάλυσης, που δύναται να αποδίδει πυκνές προτάσεις: «Είναι ορατή ακόμη, η αποσύνθεση των κοινωνικών σχέσεων που επέφερε και —το κυριότερο— η ανικανότητα που επέβαλε στις τοπικές κοινωνίες για διαχείριση του περιβάλλοντός τους. Στερώντας από τους “πρωτόγονους” ή “αναπτυσσόμενους” λαούς την ικανότητα περιγραφής του κόσμου τους, η προϊούσα τεχνολογία, τους στερούσε τη σοφία χιλιετιών. Με την ένταξή τους στην παγκόσμια αγορά, οι επί μέρους πολιτισμοί εξομοιώθηκαν, ομοιογενοποιήθηκαν, μεταβλήθηκαν σε “εργατικά χέρια” ή “αγοραστική δύναμη” έχασαν οριστικά τη λάμψη και τον πλούτο της σκέψης τους».

Οι εννέα αναφορές-υποθέσεις εργασίας (Κύπρος, Νεπάλ, Ινδονησία, Καμερούν, Μποτσουάνα, Τανζανία, Παραγουάη, Αργεντινή, Ελεφαντοστόν), παρατιθέμενες σε μια καλαίσθητη έκδοση που επιμελήθηκε ο Γρ. Τρουφάκος, δικαιώνουν το τόλμημα. Τόλμημα σύνθεσης κειμένων που έχουν γραφτεί τα τελευταία επτά χρόνια και έχουν δημοσιευθεί κατά καιρούς στη *Νέα Οικολογία*, τα οποία ομογενοποιούνται εδώ υπό το οικογεωγραφικό πρίσμα. Ωστόσο ορισμένα κείμενα που έχουν γραφτεί την τελευταία τριετία, όπως το Ελεφαντοστόν, η δεύτερη αναφορά στο Καμερούν (η πρώτη υπάρχει στους «Μύθους της ανάπτυξης στους Τροπικούς», έκδοση 1986) και η Κύπρος, δικαίως διεκδικούν μεγαλύτερη ωριμότητα, πυκνότητα, συνθετικότητα και κατά συνέπεια μεγαλύτερη ελυστικότητα. Από τα παλαιότερα, εξαιρετικής έμπνευσης, είναι το κεφάλαιο για την Παραγουάη.

Τέλος, το «Παιχνίδι της Ανάπτυξης», το συνώνυμο με τον τίτλο του βιβλίου αφήγημα, που επισφραγίζει τις εννέα οικογεωγραφικές αναλύσεις, αποτελεί μια καινοτομία για παρόμοια εγχειρήματα. Καθαρή λογοτεχνία, με επιρροές από τη λατινοαμερικάνικη και τη βορειοαμερικάνικη γραμματεία, αποτελεί πιστεύουμε το πρόπλασμα ενός καινούριου *homo-faber*, ενός μυθιστορήματος που δύναται να υπερβεί άνετα τα όρια της ελληνικής παραγωγής.

Γιάννης Σασιώτης

